

УДК 340:342.7

ГОЛОВКО О.М., кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник
НДІ інформатики і права НАПрН України.

ДРУЗЬ В.Д., студентка факультету соціології і права,
НТУУ “КПІ ім. Ігоря Сікорського”.

ПРАВО НА ПРАВОСУДДЯ ТА ПРАВО НА ДОСТУП ДО ІНФОРМАЦІЇ: КОРЕЛЯЦІЯ ТА ВЗАЄМОЗАЛЕЖНІСТЬ

***Анотація.** У статті розглянуто проблеми щодо права на доступ до інформації при альтернативних методах вирішення спорів. Здійснено теоретико-правовий аналіз особливостей функціонування інституту медіації в зарубіжних країнах. Запропоновано шляхи законодавчого вдосконалення механізму доступу громадян до медіації.*

***Ключові слова:** право на інформацію, альтернативні методи вирішення спорів, медіація, права та обов'язки сторін.*

***Summary.** The article discusses the right to access information in case of alternative dispute resolution. The legal analysis of the peculiarities of the functioning of the mediation institute in foreign countries is carried out. The ways of legislative improvement of the mechanism of citizens' access to mediation are suggested.*

***Keywords:** right to information, alternative dispute resolution, mediation, rights and obligations of the parties.*

***Аннотация.** В статье рассмотрены проблемы права на доступ к информации при альтернативных методах разрешения споров. Проведен правовой анализ особенностей функционирования института медиации в зарубежных странах. Предложены пути законодательного совершенствования механизма доступа граждан к медиации.*

***Ключевые слова:** право на информацию, альтернативные методы разрешения споров, медиация, права и обязанности сторон.*

Постановка проблеми. Однією з основних сучасних тенденцій розвитку держави є забезпечення та реалізація прав і інтересів громадян. Наразі, українська судова система є перенавантаженою, що унеможливорює оперативне і швидке вирішення спорів, саме тому виникає необхідність у зверненні до альтернативних методів вирішення спору. Проте необхідно забезпечити законодавче закріплення обов'язку належного повідомлення учасників спору щодо можливості звернення до посередника з роз'ясненням щодо їх прав та процедури врегулювання конфлікту для подальшої реалізації цього механізму сторонами.

Результати аналізу наукових публікацій. Емпіричною базою дослідження є Конституція та закони України, інші нормативно-правові акти, законодавство зарубіжних держав, міжнародні та європейські конвенції. У дослідженні використовуються позиції науковців: Волковицька Н., Карташов М., Катаєва Е. та інших.

Метою статті є забезпечення доступу права на інформацію при альтернативних методах вирішення спорів, шляхом здійснення компаративного аналізу міжнародного та національного законодавства.

Для досягнення вказаної мети ставилися завдання:

- проаналізувати особливості медіації як одного з альтернативних способів урегулювання спору та його співвідношення з правом на доступ до правосуддя;

- дослідити забезпечення права на доступ до інформації при альтернативних методах вирішення спорів;
- виявити проблеми, через які неможливо забезпечити вирішення спору шляхом звернення до медіації.

Виклад основного матеріалу. Принцип верховенства права є однією з невід’ємних складових правової та демократичної держави, а тому реалізація його елементів є одним з пріоритетних векторів правової політики. Відповідно до основного закону України, правове регулювання суспільних відносин здійснюється державою для виконання основного обов’язку – забезпечення громадянам України належних умов для можливості реалізації своїх суб’єктивних прав та юридичних обов’язків.

Одним із шести основних елементів принципу верховенства права закріпленого рішенням Венеціанської комісії є доступ до правосуддя [1], завдяки чому забезпечується можливість у разі порушення, невизнання чи оспорювання права звернення до суду для захисту своїх інтересів. Наразі в Україні активно відбувається впровадження судової реформи, яка покликана вирішити проблеми сучасного судочинства, зокрема розподілення справ та завантаженість судів.

Один з найбільш завантажених судів в Україні – Печерський районний суд міста Києва – розглядає 278 судових справ, враховуючи той факт, що усього в суді працює лише 31 суддя [2], що фактично не може забезпечити право особи на повний і всебічний розгляд справи, через перезавантаженість. Тому суд не має змоги реалізувати право особи на інформацію, зокрема, розширено та деталізовано пояснити усі права і обов’язки сторін.

Якщо ж звернутися до судів касаційних інстанцій, то вони також перевантажені. Відповідно до статистичних даних Верховного Суду України (далі – ВС України), то розпочинаючи з 01.01.2020 до 28.02.2020 роки у ВС України було розглянуто 15307 клопотань, заяв та скарг – 7818 справ [3].

Законом передбачається можливість звернення до Європейського Суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), у разі якщо наявні в Україні можливості звернення до національних інстанцій вичерпано, але були порушені основоположні права та інтереси людини або ж принципи здійснення правосуддя. Майже чверть звернень до ЄСПЛ – проти України. Проте для цього необхідно вичерпати звернення до усіх національних інстанцій – перша інстанція, апеляційна та касаційна, що, враховуючи завантаженість національних інстанцій, може займати велику кількість часу, а отже нівелює реалізацію права на справедливий суд, оскільки не може забезпечити оперативність розгляду справи.

Якщо ж звернутися до самого процесу розгляду справи (на прикладі цивільного або господарського процесу), то суд зобов’язується повідомити сторони про право на укладання мирової угоди (ст. 182 ГПК України) [4], завдяки чому можливе швидке досягнення компромісу сторонами. Зокрема, в судовому засіданні суд в особі судді запитує у сторін, щодо бажання укласти мирову угоду. В цьому випадку задовольняються вимоги обох сторін частково, адже мирова угода базується на основі взаємних поступок, щодо предмету спору. Вирішення спору за допомогою такого механізму можливе на будь-якому етапі судового процесу – до того моменту, коли суддя видається в кімнату для винесення судового рішення.

Також, враховуючи євроінтеграційний вектор розвитку України наразі активно впроваджуються альтернативні способи вирішення спорів. Так, 7 серпня 2019 року в Сінгапурі представниками України була підписана Конвенція ООН “Про міжнародні

угоди за результатами медіації”, яка регламентує механізм виконання угод, які були укладені у процесі медіації [5].

З іншого боку, законодавець передбачає можливість досудового врегулювання спору за участю судді. Проте виникає необхідність надання судом роз’яснення учасникам процесу щодо суттєвої різниці між досить схожим інститутом вирішення спору – медіацією та мировою угодою як способом врегулювання спору.

Зокрема, цивільний та господарський процес відносить саме до обов’язку суду роз’яснити можливість для сторін звернутися до суду для врегулювання спору за участю судді. Зокрема, в цьому випадку роз’яснення права на можливість досудового врегулювання спору повинно бути повним та суд повинен пояснити основні відмінності від інших способів досудового врегулювання спору. Можливість звернення до цього механізму вирішення спору можлива лише до початку розгляду справи по суті.

З іншого боку, інститут медіації не є врегульованим, так як відсутнє законодавче закріплення не тільки терміну, а й самого механізму його застосування. Важливо наголосити на тому, що це не є врегулюванням спору за участю судді, з огляду на те, що:

1. Медіація можлива на будь-якій стадії процесу.

2. Здійснюється за допомогою залучення медіатора – посередника, який повинен бути незалежним та мати відповідну освіту.

3. Медіація завжди має дві обов’язкові складові частини – емоційну і предметну. Саме цим медіація відрізняється від судового процесу, який приділяє основну увагу предмету конфлікту. Медіація визнає емоції і дозволяє сторонам їх виражати. Навіть більше, без виходу певної кількості претензій і образ, що накопичилися в обох сторін, і учасникам украй складно шукати взаємоприйнятний вихід із ситуації [6, с. 157].

4. Якщо ж сторони звертаються до вирішення спору за допомогою судді, то буде призначений відповідний суддя, в той же час, сторони мають вільне право самостійно, на власний розсуд обрати медіатора.

5. Є найменш формалізованим та найбільш гнучким процесом, порівнюючи з іншими альтернативними способами вирішення спору. Зокрема, на противагу міжнародному комерційному арбітражу, медіація є більш швидким процесом та потребує менше коштів для реалізації.

На думку Н.О. Волковицької медіація – це метод вирішення спорів із залученням посередника (медіатора), який допомагає проаналізувати конфліктну ситуацію так, щоб зацікавлені сторони самостійно змогли обрати варіант рішення, який задовольняв би інтереси та потреби всіх учасників конфлікту [7].

На противагу цьому, М. Карташов зазначає, що медіація – гнучкий, добровільний і конфіденційний процес, у рамках якого нейтральна третя особа (медіатор) сприяє виробленню сторонами взаємоприйнятної і життєздатної рішення щодо врегулювання спору на умовах взаємної поваги [8, с. 11].

Враховуючи думки вчених, можна визначити, що медіація – це один з альтернативних способів вирішення спорів, який здійснюється шляхом залучення посередника для спільного вироблення сторонами рішення, яке б задовольнило інтереси обох сторін.

Виникає необхідність у законодавчому закріпленні механізму реалізації цього інституту. Указом Президента України від 20.05.15 р. № 276/2015 була схвалена Стратегія реформування судоустрою, судочинства і суміжних правових інститутів на 2015 – 2020 рр., яка передбачає закріплення способів альтернативного врегулювання суперечок шляхом впровадження інституту медіації та посередництва [9].

Важливо наголосити на необхідності роз'яснення суддею сторонам, щодо їх права на альтернативні методи вирішення спору, та оголошення основних відмінностей між 2 способами: медіацією та досудовим врегулюванням спору за участю судді. Тобто необхідність у правовій доступності до інформації для учасників справи – надання інформації учасникам справи щодо їх права вибору (чи бажають сторони застосувати альтернативні способи вирішення спору чи відмовляються від їх застосування), інформування сторін щодо процедури врегулювання спору за допомогою медіації та правових наслідків угоди, укладеною внаслідок застосування медіації. Сторони реалізують право на доступ до інформації – завдяки обізнаності щодо усіх особливостей застосування медіації можливе дійсно ефективне вирішення спору.

Важливим є питання щодо конфіденційності інформації, яку використовували сторони при урегулюванні спору за допомогою посередника. Відповідно до ст. 7 Закону України “Про доступ до публічної інформації” конфіденційна інформація – інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень, та яка може поширюватися у визначеному ними порядку за їхнім бажанням відповідно до передбачених ними умов [10].

Закон вказує, що виключно особа має можливість визначити чи буде інформація конфіденційною або публічною, окрім випадків, встановлених законом.

Відповідно до ч. 2 ст. 70 ЦПК України особи, які не можуть бути допитані як свідки особи, які за законом зобов'язані зберігати в таємниці відомості, що були довірені їм у зв'язку з наданням послуг посередництва (медіації) під час проведення позасудового врегулювання спору. Тобто, медіатор не має можливості розголошення відомостей навіть у якості свідка, що забезпечує конфіденційність інформації отриманої внаслідок проведення посередництва [11].

Відповідно до законопроекту “Про медіацію” від 28.12.19 р. № 2706: “Жодна із сторін медіації, медіатор, інші учасники медіації, а також організація, що забезпечує проведення медіації, не мають права розголошувати інформації, що стосується медіації, без письмової згоди сторін медіації” [12]. Таким чином, передбачається закріплення механізму захисту інформації сторін, за умови, якщо вони не бажають її розголошення.

В багатьох країнах медіація використовується як основний спосіб вирішення спорів. Її застосування умовно можна розподілити на:

1. Обов'язкове досудове застосування для вирішення спору, без можливості відмовитися від її застосування.

2. Обов'язкове застосування, при цьому передбачена можливість сторін відмовитися.

3. Суд зобов'язується рекомендувати сторонам застосувати медіацію, роз'яснює основні правові наслідки її застосування (Велика Британія, Італія, Чеська Республіка) [13].

4. Виключно на власний розсуд сторін врегулювання спору шляхом залучення медіатора. В даному випадку суд не зобов'язаний надавати власні рекомендації або ж звертат увагу на можливість звернення до альтернативних способів вирішення спору.

В цьому аспекті важливо дослідити не тільки міжнародно-правові акти, які регулюють механізм застосування медіації, а й законодавство різних країн. Це зумовлено наявністю різних законодавчих моделей регулювання у зарубіжних країнах

Так, якщо в європейських країнах медіацію можна вважати відносно новим інститутом, то в східних країнах (Китай, Японія, Північна Корея) врегулюванню спору за допомогою посередника надається більша перевага, ніж вирішенню спору шляхом звернення до суду.

Важливо дослідити основні відмінності у доступі до інформації, щодо застосування медіації у Великій Британії, Італії, Азербайджану та Фінляндії.

Основним міжнародно-правовим актом, який закріплює регулювання медіації є Типовий закон ЮНСІТРАЛ про міжнародну комерційну медіацію і міжнародні світові домовленості, укладені під час медіації від 2018 року. Регламентується процедура виконання мирових угод, а також розглядається право сторін посилатися на мирову угоду у провадженні. У ньому передбачено вичерпний перелік підстав для відмови в наданні засобів правового захисту, на який сторона може посилатися в рамках провадження, яке підпадає під юрисдикцію Типового закону [14].

Також у зарубіжних країнах по-різному врегульовано питання щодо обов'язковості застосування медіації до початку розгляду справи судом по суті.

Наразі, незважаючи на популярність альтернативних способів вирішення спорів, багато осіб все ж бажають розгляду справи виключно судом. При цьому, суди не можуть примусити сторону до вирішення спору шляхом посередництва, якщо обов'язковість не закріплена на законодавчому рівні.

Також, суд не має юрисдикції зобов'язати сторони вести посередництво проти своєї волі, так як це буде нівелювання норм, закріплених статтею 6 Європейської Конвенції з прав людини. Тому сторони не можуть бути змушені судом вирішувати свої суперечки за допомогою одного з альтернативних способів вирішення спорів, однак прецедентна практика дозволяє судам примусово рекомендувати звернутися до медіації. У Великій Британії у справі *Halsey v Milton Keynes General NHS Trust* висловлювалася позиція щодо форми рекомендації застосування медіації [15]. Це випадок, коли суд досить наполегливо рекомендує сторонам звернутися до медіації, оскільки саме сторони потребують наполегливого заохочення зі сторони судді. Такий підхід у Англії розглядається з двох сторін:

1. Роль суду полягає в тому, щоб заохочувати сторони для вирішення конфлікту, а не примушення до медіації без відповідних правових підстав.

2. Зобов'язання законних представників ознайомити їх клієнтів з перевагами альтернативних способів вирішення спору і надати можливість самостійного вибору способу вирішення спору.

Тобто вирішується питання щодо розмежувань повноважень суду і представників у питанні зобов'язання щодо рекомендації застосування альтернативних способів вирішення спору.

Виходячи з положень таких документів як Правила цивільного судочинства, *Pre-action protocols* (Протоколи, що пояснюють поведінку та визначають кроки, які сторони повинні вжити перед початком провадження конкретних видів цивільних позовів, вони додаються відповідно до Правил цивільного судочинства (CPR – Civil Procedure Rules)), *TeCSA ADR Protocol* (Протокол, що передбачає використання альтернативного способу вирішення спорів, звертаючись до Технологічного та будівельного суду у судових, арбітражних та інших процедурах, де це доречно та потенційно вигідно сторонам у контексті суперечки між ними) закріплюють такі положення:

- Суд надаватиме заохочення сторонам використовувати альтернативне вирішення спорів і, коли це доцільно, полегшить використання такої процедури.

- Юридичні представники у всіх випадках повинні гарантувати, що їхні клієнти повністю усвідомлюють переваги ADR.

- Альтернативні способи вирішення спорів може бути доцільним до початку розгляду справи або на будь-якій стадії [16].

Можна дійти до висновку, що повідомлення учасників процесу повинно здійснюватися з обов'язковою рекомендацією судді реалізувати механізм застосування медіації (у випадку, якщо це сприятиме оперативному та ефективному вирішенню спору), та при роз'ясненні представниками усіх переваг і недоліків вирішення спору шляхом залучення посередника. Саме такий спосіб застосування зумовлений тим фактом, що судове провадження займає багато часу, судові процеси часто є складними та економічно неефективними, в свою чергу залучення професійного посередника може забезпечити врегулювання спору досить швидко.

Все це зумовлює забезпечення законодавством Великої Британії права на доступ до інформації при альтернативних способах вирішення спору як від судді, так і від законних представників, і таким чином надає сторонам право реалізувати альтернативні механізми для захисту своїх прав.

Відповідно до Директиви Європейського Союзу № 2008/52/ЄС передбачається добровільне застосування медіації сторонами, проте держава може законодавчо закріпити випадки для яких категорій справ вона є обов'язковою [17].

Зокрема, імплементацію цього положення можна дослідити на досвіді Італії. Для цього було прийнято Декрет № 28/2010 [18], який закріпив основні положення Директиви, процедуру повідомлення судом сторін щодо можливості застосування медіації та процесу її проведення. Варто зауважити, що в Італії медіацію розділяють на обов'язкову та добровільну:

За умови застосування добровільної медіації суд лише зобов'язаний повідомити сторони про альтернативний спосіб урегулювання спору.

Застосування обов'язкової медіації передбачається законом перед поданням позовної заяви до суду. Це стосується сімейних правовідносин, позику, оренди, страхування та інших категорій справ передбачених Декретом від 08.10.07 р. № 179 [19].

В аспекті самої процедури проведення медіації цікаво дослідити процедуру проведення медіації, яка включає у себе важливий аспект реалізації права на доступ до інформації. Сторони повинні брати участь у медіації з обов'язковим представництвом адвоката. При цьому медіатор зобов'язаний роз'яснити сторонам та адвокатам функцію та порядок проведення медіації. Завдяки цьому забезпечується належне проведення медіації так як сторони та адвокати ознайомлені з процедурою і можуть належним чином вирішити спір. Після роз'яснення медіатор розпочинає здійснювати посередництво і сторони безпосередньо можуть вирішити спір.

У Фінляндії медіація здійснюється на добровільній основі за заявою сторін у цивільному та кримінальному процесі. Виключно за згодою усіх сторін суд може прийняти рішення про початок судової медіації.

Якщо в Великій Британії суд зобов'язується роз'яснити необхідність звернення до альтернативних способів вирішення спору, то у Фінляндії відповідно до Розділу 4 Закону про посередництво сторони самостійно повинні надати підстави для проведення медіації [20].

Фінське законодавство також передбачає обов'язок сторони повідомити другу сторону щодо ініціювання медіації. Якщо ж не було здійснено повідомлення заздалегідь, то це здійснюється у судовому процесі безпосередньо, що забезпечує рівний доступ сторін до інформації та можливість обрати спосіб урегулювання спору з урахуванням позиції обох сторін. Перш ніж сторони погодяться на медіацію, їм має бути роз'яснено судом їх права, порядок висловлення позиції в процесі погоджувальної процедури та можливість відмовитися від медіації на будь-якій стадії розгляду шляхом звернення до медіатора.

Відповідно до законодавства Азербайджану, а саме Law of Republic Azerbaijan on Mediation, Article 29.1 у початковій сесії медіації медіатор зобов'язаний пояснити суть, переваги та правила медіаційного процесу, та надати сторонам право продовження процедури медіації в той же день або ж призначити розгляд в інший день [21].

Зазвичай судді рекомендують сторонам здійснити на посередництво на ранніх стадіях судового провадження. Завдяки цьому сторони можуть не витратити велику кількість часу на судовий процес, так як будуть ознайомлені з основними перевагами застосування медіації вже на першому судовому засіданні.

Наприклад, у Бельгії суддя, якщо він вважає, що примирення між сторонами можливе, суддя може за власною ініціативою чи на вимогу однієї із сторін доручити посередництво після заслуховування сторін під час вступного слухання або слухання про розгляд справи по суті. Це зумовлене тим, що на цій ранній стадії суддя може бути не повністю ознайомлений зі сторонами та розглянутою справою. Більше того, позиції сторін та готовність до врегулювання можуть змінитися під час судового розгляду. Таким чином, суддя має видати ухвалу, яка вимагає від сторін застосувати посередництво на будь-якій стадії провадження до прийняття рішення [22].

В даному випадку суд самостійно, на власний розсуд вирішує чи доцільно застосування медіації – при цьому право особи на інформацію, щодо процесу медіації, її прав та загалом підстав для застосування медіації суддею реалізується. Тоді приймає відповідний процесуальний документ (наказ або ухвалу) на будь-якій стадії розгляду, у якому пояснює основні підстави для реалізації медіації між сторонами.

Висновки.

Підводячи підсумки, можна стверджувати, що роз'яснення можливості застосування альтернативних способів врегулювання спорів є проявом права на доступ до інформації. Це зумовлено тим, що суддя зобов'язується надати сторонам інформацію щодо можливості застосування посередництва для врегулювання спору, незалежно від того, чи є медіація у країні обов'язковою або добровільною.

Проведений аналіз законодавства зарубіжних країн дає підстави сформулювати основні напрями вдосконалення доступу до інформації при альтернативних методах вирішення спорів, які передбачають:

законодавче закріплення добровільної медіації та вдосконалення існуючих механізмів доступу до інформації щодо медіації. Це можливо реалізувати внесенням відповідних змін до процесуальних кодексів, а саме щодо обов'язку суду рекомендувати сторонам звернутися до медіації;

необхідність визначення у законодавстві понять “медіація” та “врегулювання спору за участю судді”;

здійснення імплементації норм Сінгапурської Конвенції 2018 року до законодавства України для регламентації процедури посередництва.

Використана література

1. Venice Commission. The Rule of Law. Venice, 2016. URL: [https://www.venice.coe.int/web-forms/documents/?pdf=CDL-AD\(2016\)007-e](https://www.venice.coe.int/web-forms/documents/?pdf=CDL-AD(2016)007-e)
2. OpenDataBot – найбільш завантажений суд в Україні. – 2017. URL: <https://www.opendatobot.ua/blog/35-fast-court>
3. Статистика надходження справ Верховного Суду України. URL: <https://www.facebook.com/101352490639645/posts/641932343248321/?d=n>
4. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 6. Ст. 56. URL: <https://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>

5. United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation (the “Singapore Convention on Mediation”). URL: https://www.uncitral.un.org/en/texts/mediation/conventions/international_settlement_agreements

6. Катаєва Е. Національні особливості медіації в Україні. Досвід та перспективи. *Слово національної школи суддів України*. 2013. № 3. С. 156-161.

7. Волковицька Н.О. Медіація: альтернативний чи ефективний спосіб вирішення спорів. URL: <http://www.yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/mediaciya-alternativniy-chi-efektivniysp-osib-virishennya-sporiv.html>

8. Карташов М. Медіація як форма вирішення корпоративних спорів. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 10.

9. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015 – 2020 роки: Указ Президента України від 20.05.15 р. № 276/2015. URL: <https://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>

10. Про доступ до публічної інформації: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32. Ст. 314. URL: <https://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>

11. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41, 42. Ст. 492. URL: <https://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>

12. Про медіацію: проект закону України від 28.12.19 р. № 2706. URL: http://www.search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JI01110A.html

13. Національна асоціація медіаторів України. Медіація у світі. – 2016. URL: <http://www.namu.com.ua/ua/info/mediation/in-the-world>

14. UNCITRAL Model Law on International Commercial Mediation and International Settlement Agreements Resulting from Mediation, 2018. URL: https://www.uncitral.un.org/en/texts/mediation/modellaw/commercial_conciliation

15. Halsey v Milton Keynes General NHS Trust [2004] EWCA Civ 576 (11 May 2004). URL: [https://www.uk.practicallaw.thomsonreuters.com/D-000-4986?transitionType=Default&contextData=\(sc.De%20fault\)&firstPage=true&bhcp=](https://www.uk.practicallaw.thomsonreuters.com/D-000-4986?transitionType=Default&contextData=(sc.De%20fault)&firstPage=true&bhcp=)

16. Jeremy Glover, Fenwick Elliott. Mediation: is it ever reasonable to decline a request to mediate? 2015. URL: <https://www.fenwickelliott.com/research-insight/articles-papers/alternative-dispute-resolution/mediation-decline-request-mediate>

17. Про деякі аспекти посередництва (медіації) в цивільних та комерційних справах: Директива № 2008/52/ЄС Європейського Парламенту і Ради. URL: https://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a95

18. Mediazione: il DLgs. n. 28/2010 aggiornato con al Decreto del Fare. URL: https://www.altalex.com/documents/news/2013/08/05/mediazione-il-dlgs-n-28-2010-aggiornato-con-al-decreto-del-fare#_Toc36063542

Risparmio: procedure di conciliazione, arbitrato, indennizzo e fondo di garanzia Decreto legislativo, 08/10/2007 n° 179, G.U. 30/10/2007. URL: <https://www.altalex.com/documents/leggi/2007/11/07/risparmio-procedure-di-conciliazione-arbitrato-indennizzo-e-fondo-di-garanzia>

Laki riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa – 294. URL: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110394#L2>

Law of Republic Azerbaijan on Mediation. URL: <http://www.justice.gov.az/senedler/49?Culture=en.,%20article%2029.1>

Kingdom of Belgium, Judicial Code Moniteur Belge. URL: <http://www.epej-2019-9-en-handbook/1680951928>

~~~~~ * * * ~~~~~